

INTERVIU CU MARIAN GH. SIMION. **NU CRED CĂ DISCIPLINELE UMANISTE AU PIERDUT DIN VEDERE IDEALUL DE A FACE LUMEA MAI BUNĂ...**

Nina CORCINSCHI

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4903-4477>

Nina Corcinschi: *Dragă Marian Gh. Simion, sunteți doctor în politica internațională și drept, sunteți și istoric al religiilor, cercetați raporturile dintre conflicte politice și religie, ce credeți despre războiul declanșat de Rusia în Ucraina? Cum e posibil un asemenea declin al umanității în zilele noastre, după secole de dezvoltare a spiritualității, culturii și conștiinței religioase?*

Marian Gh. Simion: Dragă Nina Corcinschi, invadarea Ucrainei de către Rusia nu este un război religios. Este mai degrabă un război de identitate ce se desfășoară pe platforma unei mitologii a pan-slavismului. De asemenea, nu știu sigur dacă în cadrul acestei tragedii aflată în plină desfășurare este vorba neapărat despre un declin al umanității. Mai degrabă – de o manifestare perenă a violenței umane. Indiferent de cât de avansată ar fi o civilizație din punct de vedere spiritual, științific, tehnologic, cultural, educațional, sanitar etc., astfel de episoade de violență colectivă au existat și vor exista.

Progresul social de care ne bucurăm astăzi, nu înseamnă că omul îl pedepsește pe semenul său mai puțin. Îl pedepsește mai subtil și mai eficient, și într-o manieră în care se simte tot mai deconectat emoțional de suferința semenului. În acest sens, probabil că putem privi realitatea violenței și a dezumanizării semenului nu ca pe o sincopă în istoria progresului și evoluției societății umane sau ca pe un declin temporar, ci ca pe ceva fundamental naturii umane. *Homo homini lupus est*, spuneau latinii. Adică omul este dintotdeauna prădătorul omului.

Cât despre religie, dacă o privim ca pe un factor de echilibru social, aceasta este într-adevăr o instituție care a avut și continuă să aibă un rol formativ în

civilizarea omului. Comunitatea umană s-a solidificat în jurul conceptului de sacru, în jurul ideii unei forțe sau a unei entități nevăzute care îl protejează pe om, dar în egală măsură îl și pedepsește, în schimbul loialității și a obedienței. Este vorba de obediența manifestată față de ceea ce Rudolf Otto numea drept *mysterium tremendum et fascinans*, adică un mister în fața căruia tremurăm, dar care ne și fascinează.

Civilizația noastră creștină, dacă ne raportăm la preceptele evangheliei ca epicentru ideologic, ar trebui să fie o civilizație eminentamente pacifistă. Din păcate, în istoria sa, civilizația creștină a contrazis profund aceste precepte pacifiste ale evangheliei. Teologii chiar au recunoscut și acceptat manifestările criminale din istoria creștinismului ca pe o normalitate antropologică, ca pe un șir de evenimente ce se înscriu în cadrul unei istorii sacre și fac parte dintr-un plan divin. Teologii și clericii ne-au consolat totuși cu ideea că violența și crima organizată, în special cea la nivel de stat, reprezintă o teodicee terapeutică și eshatologică derivată din consecințele păcatului strămoșesc.

Așadar, pe de-o parte religia îl înobilează pe om, iar pe de altă parte îi pune la dispoziție instrumentele morții sub contingențele sacrului, prin care o ființă umană considerată adversar, este prezentată drept epicentrul poluării morale. Practic, adversarul este asumat ca un virus letal, care trebuie eliminat prin violență, în sensul unei salubrități eshatologice. În acest context interpretativ, religia în general și creștinismul în particular, în momentele de criză colectivă, au justificat violența și crima fără nicio ezitare.

Nina Corcinschi: *Patriarhul Kiril, binecuvântând războiul de agresiune al Rusiei, mi se pare o situație desprinsă dintr-un film horror. Să fie reacția lui Kiril un simptom al decreștinizării rușilor, al modului infect, fals, deformat în care și-au asumat sfintele porunci: nu ucide, nu fura, nu pretinde la avutul vecinului etc.? Al ortodoxismului redus la ritual și tradiție, șters de orice profunzimi?*

Marian Gh. Simion: În privința actualului patriarh al Rusiei, este important să nu ne îmbătăm cu apă rece și să idealizăm chestiunea de stat sau să ignorăm aspectele psihologice ale situației. Trebuie să înțelegem că printre clerici se ascund unii dintre cei mai perversi politrucii, pentru care generoasele idealuri pacifiste ale creștinismului nu sunt decât povestiri din pădurea Vieneză. Aceștia discreditează biserica în înțelegerea acesteia ca instituție divino-umană, iar prin pietism își asumă un statut de supraumanitate morală, comportându-se ca semi-divinități în fața credincioșilor. De aici se desprinde imaginea credinciosului care îngenunchează în fața lor, le sărută odăjdiile, le cântă osanale etc. Profitând de tabuurile dogmatice care le protejează poziția

de putere socială, aceștia se comportă ca niște semi-divinități. Controlând ritualul, ei, de fapt, controlează societatea în sine.

De asemenea, este important să reținem că în teologia ortodoxă dogmatică și simbolică întâlnim multe tabuuri acceptate drept teologumene, dar care, prin interpretarea ocazională atribuită, sunt acordate spiritului evangheliei numai la nivel declarativ, nu și la cel funcțional. Chiar dacă aceste tabuuri au uneori consecințe practice devastatoare, ele nu vor fi contestate, deoarece, pe termen lung, servesc intereselor de putere ale ierarhiei. Prin teologumenele propuse de Dionisie Areopagitul, ierarhia și-a reclamat un mandat celest, care nu a fost contestat în interiorul bisericii. Iar pentru că aceste interese sunt pe termen lung, nimeni nu îndrăznește să pună în discuție sau, Doamne ferește!, să șubrezească pretențiile de superioritate morală a clerului, chiar și atunci când reprezentanții ai clerului se comportă în mod inadecvat, ca niște eretici și demagogi, etalând un cinism teologic greu de imaginat.

De exemplu, din punctul de vedere al teologiei morale ortodoxe, patriarhul Kiril, chiar dacă nu folosește mitraliera să ucidă o femeie sau un copil ucrainian, îi ucide indirect, prin binecuvântarea armelor și prin binecuvântarea soldaților, conștient de faptul că mulți dintre aceștia nu sunt decât niște derbedei îmbrăcați în tunică militară, care nuucid în spirit de autoapărare, ci torturează, violează, fură și omoară din plăcere demonică și pentru că li s-a dat putere nelimitată. Dreptul canonic ortodox este ignorat, chiar dacă în teologia morală ortodoxă, atât uciderea directă cât și cea indirectă reprezintă păcate de moarte duhovnicească. Discută teologii ortodocși în mod deschis și asumat aceste aspecte? Foarte rar sau poate deloc!

Cât despre ruși, ca popor și cultură religioasă, nu despre decreștinare e vorba. Mai degrabă ar trebui să ne întrebăm dacă au fost vreodată creștinați în adevăratul sens al cuvântului.

Dacă privim în trecutul Rusiei (chiar și într-o manieră superficială), vom vedea că după creștinarea prințului Vladimir, în 988, cărțile de spiritualitate creștină răsăriteană, traduse din grecește, au rămas în cea mai mare măsură un privilegiu al elitei politice și monastice ruse. Impactul social al noii religii a fost minim și existent doar la nivel formal. Oamenii de rând au continuat să creadă în ritualuri și superstiții moștenite de la străbuni. Așa cum mărturisea teologul rus Alexandru Schmemann, deși rușii au fost spudeii grecilor, păgânismul a continuat să prospere sub plapuma creștinismului. După jugul mongol, elita rusă a impus teologia bizantină doar la nivel artistic, estetic și liturgic — dând naștere unor noi forme lipsite de fond. Mai târziu, după căderea Bizanțului

în 1453, teologia bizantină a fost folosită ca instrument politic în grandoarea Moscovei de a fi recunoscută drept cea de-a treia Romă. Din aceste motive, creștinarea rușilor a avut numai un impact politic și estetic, nu a transformat în mod fundamental mentalitatea rusului, în spiritul evangheliei.

Dacă rușii au contribuit cu niște idei la dezvoltarea teologiei ortodoxe, acestea au gravitat în primul rând în jurul dualismului primitiv și existențial, care a contrazis însăși ideea de iertare și reconciliere specifică evangheliei—un dualism proteic pentru politicile religioase rusești.

În al doilea rând, atitudinea rușilor față de lege a fost și a rămas una de repudiere, insistând, așa cum spunea teologul rus Vladimir Solovyov, pe ideea că păcatul este născut din lege și sugerând că păcatul nu ar mai exista, în cazul în care am elimina legea. Consecința logică a acestei atitudini este clară: acolo unde nu există lege, locul este ocupat de fără-de-lege. Aceste fărădelegi le vedem comise acum în războiul din Ucraina.

În al treilea rând, gândirea legislativă rusă a fost dintotdeauna una diadică. De aceea, în rezolvarea problemelor sociale și personale, rușii nu s-au raportat la existența unei legi înțelese ca mecanism terț, obiectiv și aplicabil fiecărui individ din societate. Rușii s-au raportat doar la legea făcută de fiecare competitor în parte. Competiția s-a desfășurat printr-un duel necinstit, evidențiind atât absența legii externe terțe, cât și prezența funcțională minimă a unui arbitru — de obicei un monah cu autoritate spirituală — care, adesea, din motive de siguranță personală, s-a dat de partea învingătorului, susținând legea acestuia.

De aceea, nu putem vorbi de un posibil efect pozitiv al celor zece porunci asupra gândirii lui Putin, a lui Kiril sau a unui soldat pornit să ucidă, să violeze sau să fure ceva de valoare.

Așadar, ortodoxismul rusesc a fost și rămâne superficial, deoarece puterea ritualului și a ceremonialului public au fost orientate către întărirea autorității elitei politice și religioase, în timp ce arta sacră rusă nu a fost suficientă pentru a elimina comportamentul primitiv, nomad și barbar al stepelor eurasiatice.

Nina Corcinschi: *Sadismul cu care rușii omoară, violează, torturează pe frații lor, ucrainenii, denotă, din punctul meu de vedere, o malformare gravă a umanului, o înfrângere a tuturor valorilor care întemeiază o civilizație. Literatura, artele ar trebui să ne facă mai buni, mai umani, deoarece expresia artistică „lucrează” la componente, precum sensibilitatea, imaginația, empatia, gândirea critică. Asistăm astăzi însă la atrocități inimaginabile, comise de ruși, și la un fenomen nu mai puțin periculos, la suite de susținători români ai agresiunii*

rusești. Ce credeți că a pierdut din vedere literatura, artele, disciplinele umaniste de-a lungul istoriei, din moment ce n-au putut elimina sau măcar diminua fenomenul barbariei în societatea contemporană?

Marian Gh. Simion: Ceea ce spuneți este trist, dar adevărat. Pentru a înțelege psihologia ce stă la baza raportului omului cu violența, a inabilității emoționale și cognitive a agresorului pentru empatie, nu cred că e suficientă o singură explicație. Vom înțelege mai bine lucrurile numai dacă apelăm la rezultatele cercetărilor, precum experimentul închisorii Stanford, teoria disonanței cognitive, efectul Stockholm și altele.

Binele, adevărul, frumosul—virtuți teologice ce țin nu numai de idealismul religios, dar și de creativitatea laică (arte vizuale, poezie, muzică), reprezintă partea frumoasă a omului.

În piramida lui Maslow, toate aceste valori se situează la vârful piramidei, unde omul atinge autorealizarea. Dar, până a ajunge acolo, omul are nevoie de siguranță fizică, de dragoste și apartenență, are nevoie de autorespect. Când individul este privat de toate aceste nevoi de bază, el, de cele mai multe ori, nu mai este generos, empatic, ci se reîntoarce la starea de primitivism și gândește cu creierul reptilian. Nu cred că disciplinele umaniste au pierdut din vedere idealul de a face lumea mai bună. Educarea omului, în sensul plener al expresiei, presupune nu doar efortul învățătorului, ci, mai ales, efortul elevului. Iar mulți elevi ai disciplinelor umaniste rămân pur și simplu surzi în raport cu mesajul acestora.

Omul care aprobă atrocitățile comise de Rusia împotriva Ucrainei este o ființă frustrată și neîmplinită ontologic, pe care o „împlinește” suferința celui-lalt. El își etalează prostia și răutatea, pentru că vrea să compenseze un gol, în raport cu semenul său educat, rafinat, talentat, manierat, care întruchipează binele, adevărul și frumosul.

Nina Corcinschi: *Ce raport mai există astăzi între istorie și sacralitate?*

Marian Gh. Simion: Întrebarea este una complexă, deoarece atinge problematica eternului sacru și a temporalității istorice în procesul de formare a identității colective. Subiectul e prea amplu, pentru a putea fi dezvoltat aici (poate, într-o altă discuție). Cert este faptul că istoria întotdeauna este scrisă de învingători, iar dacă istoria nu este contrazisă în timp util de evenimente contradictorii – devine sacralizată, iar protagoniștii ei devin mit și legendă. De aceea, mulți analiști suspectează că Putin vrea să scrie propria lui istorie—inspirat probabil de brutalitatea legendară a lui Ivan cel Groaznic — și să devină o persoană mitică, o emblemă a rusului etern.

Marian Gh. Simion este doctor în politica internațională și drept, al Universității Northeastern din SUA și deține un postdoctorat în religii comparate, fenomenologie și diplomatie religioasă, de la Universitatea Harvard, unde este și cadru didactic, din 2006.

Este autorul studiilor: *Metodologia cercetării în studiile de pace ortodoxe. Manual universitar* (2016), *Religion and public policy: human rights, conflict, and ethics* (2015), *Religion in political conflict: a constructivist theoretical model for public policy analysis, design and implementation* (2012), *Overcoming violence: religion, conflict and peacebuilding* (2010), *Tracing contours: reflections on world mission and Christianity* (2010).